

**“CİNAYƏTLƏRİN AÇILMASININ VƏ ARAŞDIRILMASININ
KRİMİNALİSTİK TƏMİNATI” FƏNNİ ÜZRƏ**

KURSANTLAR ÜÇÜN

M Ü H A Z İ R Ə

**Mövzu 8. Mütəşəkkil cinayətkar qruplar tərəfindən
törədilmiş cinayətin araşdırılmasını təşkilati və
metodiki təminatı.**

TƏRTİB ETDİ: “Kriminalistika” kafedrasının baş müəllimi,
polis polkovnik-leytenantı **Ələkbər Allahverdiyev**

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.
Protokol № 3. “ 14 noyabr ” 2011-ci il

B A K I 2 0 1 1

Mövzu 8. Mütəşəkkil cinayətkar qruplar tərəfindən törədilmiş cinayətin araşdırılmasını təşkilati və metodiki təminatı.

P L A N :

GİRİŞ

- 1.Mütəşəkkil cinayətkarlığın anlayışı və kriminalistik xarakteristikası.
- 2.Mütəşəkkil cinayətkar fəaliyyətin araşdırılmasının əsas istiqamətləri.
- 3.Mütəşəkkil cinayət qrupları tərəfindən törədilmiş cinayətlərin istintaqı zamanı istintaq və əməliyyat -axtarış tədbirlərinin keçirilməsinin xüsusiyyətləri.

NƏTİCƏ

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası CM-nin 34,218-ci maddələri.
2. Azərbaycan Respublikası CPM-nin 204-210-cu maddələri.
3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 9 avqust 1994-cü il tarixli "Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında" fərman
4. "Terrorizmə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikasının 18 iyun 1999-cu il tarixli qanunu.
5. A.Mahmudov, B.Əliyev "Kriminalistika".Sxemlər albomu. Bakı.2002-ci il.
6. Azərbaycan Respublikası DİN-nin 19.11.2004-cü il tarixli 476 №-li (x.i.ü.) əmri «DİN-nin Baş mütəşəkkil Cinayətkarlıqla Mübarizə İdarəsinin əsasnaməsinin təsdiq edilməsi barədə»
7. Azərbaycan Respublikası DİN-nin 11.06.2005-ci il tarixli 235 №li əmri «DİN-nin 19.11.2004-cü il tarixli 476 №-li əmrinə əlavə və dəyişiklər edilməsi barədə»
8. Azərbaycan Respublikası DİN-nin 03.10.2006-cı il tarixli 429 №li əmri «DİN-nin İnsan alverinə qarşı Mübarizə İdarəsinin əsasnaməsinin təsdiq edilməsi barədə»
9. K.Q.Sarjalinskaya "Kriminalistika" dərslik.Bakı,1999-cu il.
10. P.C.Belkin "Kurs kriminalistiki" cild 1-3.Moskva,1997-ci il.
11. A. İ.Qurov "Professionalnaya prestupnost. Proşloye i sovremennost". Moskva.1990-cı il.
12. E.A.Qrişko "Orqanizasiya prestupnoqo soobşestvo (prestupnoy

GİRİŞ

Ağır cinayətlərin xüsusi çəkisinin yüksəlməsi ilə müşayiət olunan ümumi cinayətkarlığın sürətli artımı banditizmə, qəsdən adamöldürmələrə, terror aktlarına, korrupsiyaya, iqtisadi aləmdə baş alıb gedən cinayət tərkibli fırıldaqçılıq əməliyyatlarına və s. qarşı mübarizəni gücləndirmək məqsədi ilə müvafiq tədbirlərin görülməsini tələb edir.

Bununla yanaşı, cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi yalnız insan hüquqlarına riayət edilməsi şərti ilə mümkündür. Vətəndaşlar cinayət məsuliyyətinə əsassız olaraq cəlb edilməməli, qanunsuz həbsə, hüquq və azadlıqlarının qeyri-qanuni məhdudlaşdırılmasına məruz qalmamalıdırlar.

İnsan hüquqlarının qayğısına qalma cinayətkarlığa qarşı mübarizəni nəinki məhdudlaşdırır, əksinə, cinayətin açılması və məsuliyyətin labüdlüyünü təmin etmək məqsədi ilə təqsirlilərin aşkar edilməsi, eyni zamanda insan hüquq və azadlıqlarının qorunması ibtidai istintaqın başlıca və ilk vəzifələridir. Bunları bir-biri ilə qarşı-qarşıya qoymaq olmaz. Belə ki, cinayətkarlığa qarşı mübarizənin məqsədi insan cəmiyyətini və onun üzvü olan insanı cinayətkar qəsdlərdən müdafiə etməkdən ibarətdir. İbtidai istintaqın gedişində cinayətkarlıqla mübarizə vəzifələrini həyata keçirmək üçün prosesdə iştirak edən şəxslərin hüquq və azadlıqlarını zəruri hallarda məhdudlaşdırmaq lazım gəlir. Ancaq bu məhdudiyyətlər Konstitusiyada, Cinayət-Prosessual Məcəlləsində və digər qanunlarda müəyyən olunan təminatlara riayət edilməsi şərti ilə tətbiq edilməlidir.

Haqqında bəhs edilən mühüm əhəmiyyətli müddəalar ibtidai istintaqın bütün mərhələlərinə, istisnasız olaraq, bütün istintaq hərəkətlərinin icraatına, prosessual tədbirlərin tətbiqinə aiddir.

İbtidai istintaq mərhələsində cinayətin bütünlüklə açılması üçün zəruri olan sübutların toplanması üzrə geniş tədbirlər kompleksi nəzərdə tutulur. Bu mərhələdə cinayət mühakimə icraatının yerinə yetirilməli olduğu cinayətin tezliklə və bütünlüklə açılması vəzifəsi, yalnız cinayət törətməkdə təqsirli olan bütün şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsinə və təqsirsiz olan hər bir kəsin işə, məsuliyyətdən kənar qalmasına təminat verən tətbiqini nəzərdə tutur.

İstintaq edilən cinayətin bütün halları, o cümlədən şübhə edilən şəxsin və ya təqsirləndirilənin törətdiyi digər cinayətlər, habelə başqa şəxslərin bu cinayətlə əlaqəsi əsaslı surətdə araşdırıldıqda cinayət bütünlüklə açılmış hesab edilir.

Cinayətin tezliklə açılması zərurəti iş üzrə istintaqa təxirə salınmadan başlamağı, hansı cinayətin hansı üsulla və kim tərəfindən törədildiyini aşkara çıxarmaq üçün lazım olan hər bir tədbiri mümkün qədər qısa müddətdə həyata keçirməyi tələb edir.

SUAL 1 .Mütəşəkkil cinayətkarlığın anlayışı və Kriminalistik xarakteristikası.

Müasir sosial-iqtisadi münasibətlər zəminində törədilən bir çox ağır cinayət hadisələri peşəkar qruplar tərəfindən törədilir. Mütəşəkkillik kimi keyfiyyət əlamətinə malik olan kriminal qrupların, təşkilat və birliklərin cinayətkar fəaliyyəti hüquq-mühafizə təcrübəsində, cinayət hüququ, kriminaloji və kriminalistik ədəbiyyatda “mütəşəkkil cinayətkarlıq” adlandırılmışdır.

Mütəşəkkil cinayətkarlıq fəaliyyəti (MCF)- kriminal fəaliyyətlə biznes kimi məşğul olan mütəşəkkil cinayətkar qrup, banda təşkilat və birliklərin iki və daha çox cinayətin hazırlanması və törədilməsinə, cinayət törədilmə yolu ilə gəlir əldə edilməsinə, həmin gəlirlərin çoxalmasına və leqallaşdırılmasına yönəlmiş əlaqələr sistemi kimi başa düşmək olar.

Mütəşəkkil dəstə və cinayətkar birlik (cinayətkar təşkilat) məfhumunu qanunvericilik Cinayət Məcəlləsinin 34,218 və 279-cu maddələrində açılmışdır.

Bir və ya bir neçə cinayətin törədilməsi üçün qabaqcadan birləşmiş iki və ya daha çox şəxsdən ibarət olan sabit cinayətkar qrup tərəfindən törədilən cinayət mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilmiş cinayət hesab olunur (CM-nin 34.3 maddəsi).

CM-nin 218 və 279-cu maddələrində belə birliklərin (təşkilatların), silahlı birləşmələrin və qrupların yaradılması faktlarına görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulub.

CM-nin 120, 126, 133, 144, 145, 149, 150, 171, 173, 177-185, 194, 199, 204, 206, 214, 227-228 və digər maddələrində isə, maddənin dispozisiyası ilə qadağan olunan hərəkətlərin “mütəşəkkil dəstə, cinayətkar birlik (təşkilat)” tərəfindən törədilməsi cəzanı ağırlaşdıran tövsif əlamətləri kimi nəzərdə tutulmuşdur.

Daimi və müvəqqəti mütəşəkkil cinayətkar qrupların (təşkilatların), birliklərin anlayışını müdavim və dinləyicilər kriminalologiya predmetində daha geniş ətraflı öyrənilir.

Mürəkkəb sosial-hüquqi hadisə kimi mütəşəkkil cinayətkarlıq bir sıra əlamətlərinə görə xarakterizə edilir. Həmin əlamətlər bunlardır:

- müəyyən kriminal biznes sahəsində və müəyyən ərazidə nəzarəti təmin etməyə yönəlmiş cinayətkar fəaliyyətin zamanca uzunmüddətli, planlı, gizli xarakteri;
- məqsədlərdən, onlara çatmaq üçün yol və vasitələrin seçilməsindən, iştirakçıların kriminal təcrübəsindən irəli gələn sayca optimal tərkib, rolların dəqiq bölgüsü və buna uyğun sabit təşkilati-idarəetmə strukturu, onların ciddi ierarxiyası;
- xüsusi davranış və məsuliyyət formalarının, sanksiya sisteminin mövcudluğu;
- kəşfiyyat və daxili əks-kəşfiyyatdan istifadə edərək sosial nəzarətin müxtəlif formalarının neytrallaşdırılmasının planlı sisteminin yaradılması və bu məqsədlə xüsusi metodların tətbiqi;
- cinayətkar fəaliyyətin genişlənməsi və inhisarlaşdırılması, vəzifəli şəxslərin rüşvətlə ələ alınması, qurumun azadlıqdan məhrum etmə yerlərində saxlanılan məhkum olunmuş üzvləri və onların ailələrinə maddi kömək göstərilməsi üçün istifadə edilən mərkəzləşdirilmiş böyük həcmdə pul fondlarının, müəyyən əmlakın, maddi dəyərinin və s. olması;
- cinayətkar yolla əldə edilmiş pulların “yuyulması” və sonradan onlardan iqtisadiyyatın müxtəlif legal sahələrində istifadə edilməsi;
- hakimiyyət strukturlarının və o cümlədən də hüquq- mühafizə orqanlarının bəzi əməkdaşlarını korrupsiyaya cəlb etmək də daxil olmaqla təhlükəsizliyin təmin edilməsi üzrə sistemin mövcudluğu;

- təşkilatçılıq, idarəetmə və ideoloji funksiyaları həyata keçirən liderlərin və liderlər qrupunun olması və onların konkret cinayət əməllərinin həyata keçirilməsində bilavasitə iştirak etməmələri;
- ümumi məqsəd birliyi, cinayətkar fəaliyyətin tamah motivi;
- konkret cinayətkar hərəkətlərin təşkilati, texniki və digər mənbə və ehtiyatlarla təmini;
- cinayət əməllərinin şahidlərinin çox zaman olmaması və ya onların “məlumatsızlığı”, zərər çəkmiş şəxslərin qeyri-səmimi olması;
- hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının kriminal fəaliyyətə cəlb olunması, kriminal qrupun bəzi nümayəndələrinin dövlət strukturlarına daxil edilməsi, öz mühitlərindəki hüquq-mühafizə orqanlarının gizli fəaliyyət göstərən əməkdaşlarının üzə çıxarılması üçün əks-kəşfiyyət işinin təşkili, qurumun kriminal fəaliyyətinin izinə düşən əməliyyat işçilərinin və təhqiqatı uğurla aparan müstəntiqlərin nüfuzdan salınması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- cinayətkar fəaliyyətin kriminal terrorizmə xas olan metod və üsullardan istifadə etməklə həyata keçirilməsi və s.

Mütəşəkkil cinayətkar qurumların əsas kriminal fəaliyyət sahələri kimi aşağıdakıları göstərmək olar:

narkobiznes, qeyri-qanuni avtomobil biznesi, insan bədəninin orqanları ilə qeyri-qanuni ticarət, uşaq oğurluğu, saxta pullar hazırlama, oğurluq əşyaların satışı, hədə-qorxu ilə tələb etmə (reket), maliyyə-bank fəaliyyəti, biznes sahəsində dələduzluq, qumar oyun biznesi, insan alveri, incəsənət əsərlərinin, mədəni-tarixi sərvətlərin oğurluğu və satışı, odlu silahın, döyüş sursatının, hərbi texnikanın oğurluğu və digər üsullarla ələ keçirilərək satışının təşkili, banditizm, kontrabanda, mənimsəmə, vəzifə mövqeyindən sui-istifadə və dələduzluq yolu ilə material ehtiyatlarının və pul vəsaitlərinin xüsusi ilə böyük miqdarda oğurlanması və oğurlanmış vəsaitlərin sonrakı “yuyulması”, onların legal

və qeyri-leqal iqtisadiyyata qoyulması, yalançı sahibkarlıq, bank ssudalarının, digər vəsait və kreditlərin başqa qeyri-qanuni yolla əldə edilməsi, həmçinin qeyri-qanuni gəlirlərin əldə edilməsi məqsədi ilə yalançı müflisləşmə xüsusi ilə böyük miqdarda gəlirlərin vergilərdən yayınmaq məqsədi ilə gizlədilməsi, tsrateji əhəmiyyətli xammalın və digər material ehtiyatların xarici ölkələrə daşınması və satışının təşkili, bu məqsədlə lisenziyaların alınması və s.

Mütəşəkkil cinayətkar qurumlar tərəfindən iqtisadiyyat, maliyyə-bank sistemi, kommersiya sahəsində törədilən iqtisadi cinayətlər üçün qeyri-qanuni varlanmanın ən incə və təkmilləşdirilmiş üsullarından, dövlət müəssisə və idarələrinin, xüsusi sahibkarlıqla məşğul olan qurumların fəaliyyətindəki mövcud istehsalat–maliyyə xarakterli bütün çatışmamazlıqlar və “əl yerlərindən” öz cinayətkar məqsədləri üçün bacarıqla istifadə edilməsi xarakterikdir.

Mütəşəkkil cinayətkar qurumlar tərəfindən törədilən reket, sifarişli qətlər, girovların götürülməsi, narkobiznes və digər tamah-zorakı xarakter daşıyan cinayətlər üçün ən müasir odlu silahlardan geniş istifadə edilməklə cinayətkar hərəkət və əməllərin xüsusilə qəddarlığı xasdır.

Mütəşəkkil cinayətkar qurumlar tərəfindən törədilən müxəlif növ ağır tamah-zorakı cinayətlərin təhqiqatı, istintaqı və qarşısının alınması metodikasının kriminalistik əsaslarının yaradılması üçün bir sıra kompleks məsələlərin həll edilməsi zəruridir:

-mahiyət etibarilə kriminalistika elmi üçün yeri olan mütəşəkkil cinayətkar fəaliyyətin kriminalistik əlamətlərinin tam və dolğun təsnifatının yaradılması;

-istintaq üçün çatışmayan sübutedici, kriminalistik və digər informasiyanın əldə edilməsi və öyrənilməsinin proqramlaşdırılmış metodlarının yaradılması;

-mütəşəkkil cinayətkar qrup, təşkilat və birliklərin ümumi xarakteristikası, səciyyəvi cəhətləri və əlamətləri, mahiyyəti və strukturu, əsas növləri, formlaşma, inkişaf və kriminal fəaliyyət xüsusiyyətləri, müasir cinayətkarlıqda onların yeri və rolu, əsas qanunauyğunluqlar və meyllərin kompleks kriminalistik təhili;

-tamah-zorakı istiqamətli MC qurumlarının əsas baza fəaliyyətləri üzrə ümumiləşmiş kriminalistik xarakteristikaların alınması, onlar tərəfindən müxtəlif cinayətlərin törədilməsinə hazırlıq və həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri;

-MC-la mübarizənin konseptual modelinin, kompleks proqramının, strategiya və taktikasının, istintaq və əməliyyat-axtarış fəaliyyəti üzrə xüsusi metod və üsullarının yaradılması;

-MC-la mübarizədə istintaq, əməliyyat-axtarış taktikasının ümumi prinsiplərinin, əməliyyat-taktiki qərarların qəbulunun informasiya–analitik təminatının, əməliyyat--axtarış proqnozlaşdırılmasının metodik əsaslarının yaradılması;

-mütəşəkkil cinayətkar qurumlar tərəfindən törədilən cinayətlər haqqında ilkin informasiya mənbələrinin müəyyən olunma mexanizminin işlənilib hazırlanması;

-hadisə yerinin baxışı, fərziyyələrin irəli sürülməsi, dindirmə və sübutlarla işin digər üsullarının metodiki əsaslarının yaradılması;

-istintaq və əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin hüquqi, təşkilati, metodiki və texniki təminatı sisteminin yaradılması;

-mütəşəkkil cinayətkar fəaliyyətinin istintaqı zamanı yarana bilən mümkün tipik istintaq şəraitləri və fərziyyələrin, istintaqın planlaşdırılması və proqnozlaşdırılması sxemlərinin, xüsusi əməliyyat-axtarış, istintaq və ekspert məsələlərinin həllinin texniki-kriminalistik üsul, metod və vasitələr kompleksinin, istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin, taktiki üsullarının təsnifatı sisteminin qurulması;

-hüquq-mühafizə orqanlarının MC-la mübarizə sahəsində fəaliyyətinin öyrənilməsi və təhlili; müsbət təcrübənin ümumiləşdirilməsi, əsas çatışmamazlıqlar və onların səbəblərinin üzə çıxarılması, onların aradan qaldırılması üzrə konkret tədbirlər sisteminin yaradılması;

MC-la mübarizəni tənzimləyən MCF-in açılması, istintaqı və qarşısının alınması ilə bağlı olan əməliyyat-axtarış, cinayət –hüquqi və cinayət –prosessual qanunvericiliyinin yaradılması.

SUAL 2. Mütəşəkkil cinayətkar fəaliyyətin araşdırılmasının əsas istiqamətləri.

Mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə məsələləri ilə bağlı olan çoxsaylı problemlərdən biri də MCF-in kriminalistik nəzəriyyəsinin işlənilib hazırlanması, MCF-in ayrı-ayrı növlərinin təhqiqat və istintaq metodikasının yaradılmasıdır.

Mütəşəkkil cinayətkar qurumların fəaliyyəti əksər hallarda informasiya–axtarış, konkret cinayətə hazırlıq, cinayətkar planının reallaşdırılması və cinayətin izlərinin itirilməsi kimi bir neçə mərhələdən ibarət fəaliyyət növü olduğundan mürəkkəb təhqiqat obyektinə sayıldığından, hal-hazırda biz bu fəaliyyətin nə real ölçü, miqyas və əhatə sahələrini, nə də mütəşəkkil cinayətkar qurumların say tərkibini dəqiq bilmirik.

MC qurumları təşkilati tamlıq, mütəşəkkillik, rolların bölgüsü, cinayət əməllərinin əsaslı surətdə planlaşdırılması, onun iştirakçılarının bir-biri ilə bağlılıq və həmrəyliyi, rəhbərlikə keçirici özəyin olması və onun üzvlərinin strukturca təbəçiliyi, sırası iştirakçıların məhdud məlumatları olması, yüksək konspirasiyası və sosial nəzarətdən mühafizə sistemi, hüquq-mühafizə orqanlarının aktiv fəaliyyəti nəticəsində dağıdılmış, parçalanmış strukturları bərpa etmək bacarığı, ifşadan müdafiə sisteminin təşəkkülü və s. kimi əlamətlər və qanunauyğunluqları mütəşəkkil cinayətkar fəaliyyətin açılması, tədqiqatı, istintaqı və qarşısının alınması üzrə hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətini xeyli dərəcədə mürəkkəbləşdirir.

Mütəşəkkil cinayətkar qurumlar tərəfindən törədilən cinayət işləri üzrə müstəntiqin qarşısında duran ən birinci vəzifə təhqiqat olunan hadisədə MC fəaliyyətin əlamətlərini mümkün qədər tez bir zamanda aşkar etməkdir. Lakin MCF-ə xas olan əsas kriminalistik əlamətləri təhqiqatın əvvəlində aşkar etmək heç də həmişə mümkün olmur. Bundan

əlavə həmin məsələnin həlli müəyyən mərhələyə malikdir. İlk öncə əməlin bir qrup şəxs tərəfindən törədilmə faktı təyin olunmalı, daha sonra bu şəxslərin sadəcə cinayətkar qrup deyil, MC qrupun tərkib hissəsi olduğunun aşkar edilməsi və nəhayət, qrup mütəşəkkil cinayətkar təşkilat və birlik kateqoriyasına aid olması əlamətləri müəyyən edilməlidir.

Yüksək elmi-texniki, metodiki səviyyədə həyata keçirilən istintaq və əməliyyat tədbirləri yalnız cinayətin MC qurum tərəfindən törədilmə əlamətlərini deyil, həm də cinayət əməlini törətmiş qurumun xarakteri haqqında ilkin təsəvvürlər əldə etməyə (onun mütəşəkkillik dərəcəsi, qrup, təşkilat və yataqlar birlik olması, tərkibi, struktur quruluşu və s.) cinayətin baş vermə mexanizmini, iştirakçıları və onlar arasında təşəkkül tapmış münasibətlərin xarakterini, cinayətin təşkilatçı-ideoloqlarını, onların qrup daxili və xarici əlaqələrini üzə çıxarmağa, yəni müstəntiqə və ya istintaq qrupuna cinayət işini yüksək keyfiyyətlə təhqiq etməyə imkan verir. Aydın ki, MC qurum haqqında müfəssəl və hər tərəfli informasiya, əməliyyat-axtarış və istintaq hərəkətlərinin bütöv kompleksinin tətbiqi yolu ilə əldə edilə bilər.

MCF-in formalarının müxtəlifliyi ilə əlaqədar olaraq onun, ümumi kriminalistik xarakteristikasının və təhqiqat metodikasının yaradılması mümkün olmasa da, mütəşəkkil cinayətkarlığın müxtəlif strukturlarına və istiqamətlərinə xas olan ən tipik xüsusiyyətlərin kifayət qədər yüksək nəzəri səviyyədə ümumiləşdirilməsi mümkündür. Öz növbəsində bu nəzəri bazanın tədqiqi aşağıdakı nəticələri və praktiki tövsiyələri formalaşdırmağa imkan verir:

-cinayətkar qurumların ən fəal hissəsinə və liderlərə aid ilkin dolğun informasiyanın toplanması, dərin operativ işlənməsinin zəruriliyi;

-cinayətkar qurumların o qədər də məxfi olmayan strukturlarının (döyüşçülərin, mühafizəçilərin, vasitəçilərin və müştərilərin, avtonəqliyyat sürücülərinin, digər iştirakçıların) ilkin olaraq üzə çıxarılmasına yönəlmiş operativ tədbirlər kompleksinin işlənilib hazırlanması;

-mütəşəkkil cinayətkar qurumlar tərəfindən törədilən cinayətlərin təhqiqatının və istintaqının yüksək hazırlıqlı peşəkar əməkdaşlardan təşkil olunmuş istintaq-əməliyyat qruplarına tapşırılması;

-mütəşəkkil kriminal fəaliyyətin bütün təhqiqat prosesi mühüm aralıq məsələlərin həllinə yönəlmiş və konkret cinayət üşləri üzrə əsas məqsədə çatmağa istiqamətlənmiş kompleks taktiki əməliyyatlardan (hərəkətlərdən) ibarət olmasıdır;

- mütəşəkkil kriminal mühitin xarakterik cəhəti onun ayrı-ayrı qurumlar arasında, həmçinin hakimiyyət və gəlirlər uğrunda qrupdaxili mübarizədir. Bu konflikt vəziyyətləri bacarıqla üzə çıxartmaq, tədqiq etmək, mənəvi və prosessual normaları pozmadan istər əməliyyat, istərsə də istintaq fəaliyyətində istifadə etmək zəruridir. Bu konflikt vəziyyətdən istifadə edərək kriminal qurumların ikinci dərəcəli iştirakçılarını liderlərdən ayırmaq və onların cəmiyyətə zidd fəaliyyətlərinin tam kəsilməsinə nail olmaqla böyük profilaktik və mənəvi psixoloji səmərə əldə etmək mümkündür;

-təhqiqat prosesində cinayətkar fəaliyyətin şərait və üsullarının standartlığı, təsir zonalarının (əraziərin, təsərrüfat sahələrinin) nisbi sabitliyini nəzərə almaq lazımdır.

-müəyyən cinayət fəaliyyət növünün aparıcı mövqe tutmasına baxmayaraq, əksər kriminal qurumlar xüsusi sərt ərazi və funksional differensasiyaya riayət etmirlər. Bununla bağlı cəmiyyətə zidd fəaliyyətin çətin mənimsənilən sahələrində tam şəkildə qavraya

bilmirlər ki, bu da cinayət əməllərinin həyata keçirilməsi zamanı müəyyən səhvlərin buraxılmasına, adi latentliyin itirilməsinə gətirib çıxarır.

-MCF-lə bağlı cinayət işlərinin təhqiqatı prosesində kriminalistik və xüsusi texnikadan optimal istifadə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Cinayətlərə hazırlıq və onların törədilməsi üzrə yaxşı konspire olunmuş mütəşəkkil cinayətkar qurumların iştirakının təyini üzrə möhkəm sübutedici təməl yaradır.

MC qurumlar tərəfindən törədilən cinayətlərin təhqiqatında xüsusi yeri telefon danışığılarına qulaq asmaq və poçt göndərişləri, yazışmalar üzərində nəzarət tutur. MC qurum tərəfindən törədilən bir çox cinayətlərin kompozision portretlərinin axtarışında olan şəxslərin fotoportretlərinin avtomatlaşdırılmış informasiya –soraq sistemlərinin blanklarında toplanmış fototəsvirləri ilə müqayisəsi həlledici əhəmiyyət kəsb edir.

MCF –nin təhqiqatı, istintaqı və qarşısının alınması metodikası hücum xarakteri daşmalıdır. Bu tələb istintaq fəaliyyətinin elə sisteminin yaradılmasını nəzərdə tutur ki, bu hüquq – mühafizə orqanlarının daimi strateji və taktiki üstünlüyünü təmin etsin, istintaq qarşılıqlı istiqamətlənmiş MC qurumun mümkün əks-təsir tədbirlərini qabaqlasın. Bunun üçün MC qurumun say tərkibini, strukturunu iştirakçıların mühafizə qrupu üzvləri və liderlərinin tipoloji cəhətlərinin, onun korrupsiyaya qurşanmış dövlət məmurları ilə mövcud əlaqələrini bilmək və təhlil etməyi bacarmaq lazımdır.

Cinayət əməlinin mütəşəkkil qurum tərəfindən törədilmə faktının müəyyən olunmasında istintaq eksperimentlərinin(cinayət hadisəsi ilə bağlı müəyyən bir hərəkətin bir şəxs tərəfindən törəilmə imkanının, yalnız bir nəfərin iştirak etdiyi təqdirdə hadisənin məhz belə gedişinin mümkünlüyünün, hadisə yerində aşkar olunmuş izlərin yaranma

mexanizminin, onların bir və ya bir neçə şəxsin cinayətkar fəaliyyəti nəticəsində yaranmasının mümkün edilməsi üzrə eksperimentlər və s.) keçirilməsi də böyük səmərə verə bilər.

Mütəşəkkil cinayətkar dəstə və təşkilatlar tərəfindən törədilən konkret cinayət əməlinə iştirakçılıqda şübhə edilən və ya təqsirli sayılan bir neçə şəxsin eyni zamanda axtarışının keçirilməsi xüsusi və mükəmməl hazırlıq tələb edir. Bir neçə şəxsin eyni zamanda axtarışının keçirilməsi, adətən axtarış yeri və axtarışda olan şəxslər haqqında zəruri informasiyanın toplanması, axtarış, tutma, dindirmə, üzləşdirmə və digər istintaq hərəkətlərindən başqa, digər əməliyyat-axtarış tədbirləri də daxil olan mürəkkəb taktiki əməliyyatdır. Əməliyyatın uğurla keçirilməsi üçün müvafiq qərargah yaradılmalı və əməliyyatın müfəssəl planı cızılmalıdır.

SUAL 3. .Mütəşəkkil cinayət qrupları tərəfindən törədilmiş cinayətlərin istintaqı zamanı istintaq və əməliyyat -axtarış tədbirlərinin keçirilməsinin xüsusiyyətləri.

Cinayətin mütəşəkkil qrup və ya təşkilat tərəfindən törədilməsi haqqında informasiyanın mühüm mənbəyi, adətən, istintaq qrupu tərəfindən keçirilən hadisə yerinin baxışı sayılır.

Baxışın gedişində hadisə yerində aşkar olunmuş izlər(cinayətkarın əl, ayaq, dodaq izləri, çəkilmiş siqaret kötükləri və s.) cinayətin törədilmə üsulu və cinayət aləti, cinayətin törədilmə şəraitindəki dəyişiklik və s. əsasında cinayətin bir qrup şəxs tərəfindən törədilməsi haqqında fərziyyə irəli sürülə bilər.

MF haqqında fərziyyələrin irəli sürülməsi zamanı müstəntiqin qarşısında duran əsas problem məsələlərdən biri də hər bir cinayət iştirakçısını xarakterizə edən bütün toplanmış məlumatları qrup halında birləşdirərək onların dəqiq təsnifatı və differensiasiyası sistemini qurmağı bacarmaqdır.

İlkin informasiyanın yalnız hadisə yerinin baxışı zamanı əldə olunan məlumatlarla məhdudlaşdığı ən mürəkkəb vəziyyəti götürsək, onda fərziyyələr aşağıdakı məlumatlar əsasında qurula bilər:

-hadisə yerində olmuş şəxslərin sayı, onların hər birinin biofizioloji və biokimyəvi xüsusiyyətləri, onların hadisə yerində hərəkət istiqaməti və yerdəyişmələrin xarakteri;

-hadisə yerini tərk etmə istiqaməti və cinayətkarların bu zaman hərəkətlərinin xarakteri;

-torpaqda, otda, hadisə yerini əhatə edən bitki aləmində, döşəmədə, divarlarda, pilləkəndə, otağın qapı və pəncərələrində, müxtəlif predmetlərdə qoyulan izlərin xarakteri, bu izlərin xüsusiyyətləri, onların qarşılıqlı vəziyyəti;

-hadisə yerində müxtəlif növ siqaret kötüklərinin olması, onların söndürülmə üsulu, kötüklərin ölçüsü və s.;

-bir şəxsin gücü daxilində olmayan, həcmcə böyük və ağır predmetlərin hadisə yerində yerdəyişməsinə göstərən izlər, oğurlanmış əşyaların həcm və çəkicə böyük olması, avtonəqliyyat vasitələrindən istifadə edilməsi və s.;

-hadisə yerində aşkar olunmuş meyitə müxtəlif alət və silahlarla vurulmuş zədələr, zədənin vurulma mexanizmindəki fərqlər, meyiti qablaşdırarkən istifadə edilən üsul və vasitələr, meyitin gizlədilmə üsulu (basdırılma yeri) və s.

Ümumən, mütəşəkkil cinayətkar qurum, onun məqsədləri, qurumun digər xarakterik əlamətləri haqqında informasiya əldə olunmasının əsas vasitələrindən biri sayılan dindirmə ən geniş yayılmış istintaq hərəkəti olmaqla, istintaq və məhkəməyə cinayət hadisəsi, onun tərkib elementləri, o cümlədən də motiv, məqsəd və cinayətin törədilmə səbəbi kimi çətin təyin olunan xarakteristikalar(elementlər) haqqında tam və dolğun təsəvvürlər əldə etməyə imkan verən mühüm informasiya mənbəyidir.

Eyni zamanda ən mürəkkəb istintaq hərəkəti sayılan dindirmə prosesi müstəntiqin yüksək ümumi və peşə mədəniyyətinə malik olması, insanları, onların psixologiyasını dərin bilməsi sayəsində MCF-nin açılması, istintaqı və qarşısının alınması işində uğur gətirə bilər.

Dindirmənin mərhələlərindən biri də ona hazırlıqdır. Bu mərhələyə ilkin məlumatların toplanması, dindirmənin taktiki və texniki təminatı, məqam və yerin seçilməsi daxildir.

İlkin məlumatları şərti olaraq iki qrupa bölmək olar. Birinci qrupa istintaqı aparılan hadisənin mexanizmi, yeri, vaxtı, törədilmə üsulu, istifadə edilən alət və vasitələr, iştirakçıları, onların rolu, hərəkətləri və s. haqqında məlumatlar daxildir.

İkinci qrupa dindirilənin şəxsiyyəti haqqında məlumatlar daxildir:

- sosial və ailə vəziyyəti, məişəti, milli və peşə mənsubiyyəti, təhsil-mədəni və maddi-təminat səviyyəsi, ictimai-siyasi və əmək fəaliyyəti;
- zehni inkişafı, bilik səviyyəsi, vərdişləri, mənəvi-əxlaqi siması və psixi xüsusiyyətləri, sosial mövqe və əlaqələri, etik-siyasi baxışları, məişətdə davranışı və s.
- yaşı, cinsi və fiziki vəziyyəti, sağlamlıq dərəcəsi, irsi və ya fiziki çatışmamazlıqları;
- məhkumluğu, cinayət hadisəsi törətdiyi zaman psixofizioloji vəziyyəti, cinayətkar qurumun digər iştirakçıları ilə qarşılıqlı münasibəti və s.

Mütəşəkkil cinayətkar qrup və təşkilat tərəfindən törədilən cinayətlərin təhqiqat və istintaqı ilə bağlı kriminal qurumların liderlərinin, təşkilatçılarının və digər iştirakçılarının dindirmə prosesinin gedişində müəyyən edilməsi zəruri olan məsələlər qurumuna aşağıdakılar daxildir:

- cinayətkar qurumun təşkilati fikri (planı, niyyəti) kimdə, nə cür, hansı şəraitdə yaranıb, buna sövq edən əsas səbəb nədən ibarət olub və bu niyyət hansı ardıcılıqla həyata keçirilib;
- cinayətin törədilmə üsulunun seçilərək işlənilib hazırlanması prosesi, bu üsul haqqında informasiya mənbəyi, iştirakçıların bu üsulun tətbiqi təcrübəsinin olub-olmaması;
- təşkilati-idarəetmə, mühafizə və təminat qurumlarının strukturu, onların üzvləri haqqında informasiya;
- material-texniki təchizatı, silahlanma səviyyəsi, nəqliyyat, rabitə, konspirasiya vasitələri;
- yeni iştirakçıları cəlb etmə üsulları, dövlət (o cümlədən hüquq mühafizə və digər strukturların korrupsiyaya qurşanmış əməkdaşlarının MC qurumlarla əlaqələri, mühafizə dəstəsinin tərkibi, onun fəaliyyəti, kəşfiyyat və digər yönəldici informasiyanın əldə olunma kanalları);
- iştirakçıların normadan kənar əməllərinə münasibət;

- MC qrup və ya təşkilatla əlaqəni qıran şəxslərin xarakteristikası, bu hallara münasibət;
- MC qurumun iştirakçıları arasında şəxsi münasibətlər, mənəvi-psixoloji mühit, konfliktlər, onların həlli üsulları, cəza sistemi, rəqib “liderin” mövcudluğu, onun “rəhbər” ilə münasibəti;
- Cinayətin törədilməsi zamanı ilkin plandan kənara çıxma halları və bunun səbəbləri;
- Cinayət əməllərin gizlədilməsi üçün planlaşdırılması tədbirlər kompleksi;
- Oğurlanması əmlakın satış yeri, müəyyən müddətə təqibdən gizlənmək üçün konspirativ mənzillərin ünvanları;
- Cinayətlər nəticəsində əldə edilmiş əmlak və sərvətin miqdarı;
- İştirakçıların kriminal quruma cəlb olunma üsulu, metod və vasitələri, onları cinayətkar yola sövq edən səbəblər;
- Mühafizə qrupun üzvlərinin vəzifə və səlahiyyət dairəsi;
- Digər mütəşəkkil cinayətkar qurumlar ilə yaranan konflikt halları, onların yaranma səbəbləri və aradan qaldırılma üsulları;
- Konkret cinayət əməlinə hər bir iştirakçıya verilən “payın” miqdarı (kim tərəfindən müəyyən olunurdu və ona nə cür çatdırıldı);
- Zəruri informasiyanın əldə edilməsi və ötürülmə kanalları, lazımi informasiya mənbəyinin etibarını qazanmaq üçün istifadə edilən üsul və vasitələr və s.

Cinayətkar qrup və təşkilatda tutduqları rol və mövqelərindən asılı olmayaraq iştirakçıların dindirilməsi, geniş hadisələr dairəsinin aydınlaşdırılması və böyük həcmdə informasiyadan istifadə ilə bağlı olduğundan hökmən dindirmə planı tərtib olunmalı, istintaqı taktiki üsulları diqqətlə, əsaslı surətdə, düşünülərək seçilməli, onların ciddi növbəliliyi müəyyən olunmalı, verilən suallar qısa və dürüst ifadə edilməli, bu zaman istintaq sirrinin saxlanılmasına, iştirakçıların

dindirilmə ardıcılığının düzgün seçilməsinə, müstəntiq ilə dindirilən şəxs arasında zəruri psixoloji ünsiyyətin yaradılmasına çalışmalıdır.

İstintaq və təhqiqat orqanları MC qrup, banda, cinayətkar təşkilat və birliklərin ictimai təhlükəsizliyini, onların fəaliyyətini məxfi saxlamaq xarakteri nəzərə alınaraq həm aşkar, həm də məxfi metod və vasitələrdən istifadə etməyə məcburdurlar. Sonuncuların tətbiqi yalnız ƏAF-də mümkündür.

Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin istənilən formalarında MCF-n əlamətlərini axtarmaq, onun miqyasını, iştirakçılarını müəyyən etmək, onların əlaqələrini öyrənmək vəzifəsi qoyulur.

Mütəşəkkil cinayətkar qurumlara əməliyyat-axtarış təsiri “rəqib” haqqında kifayət qədər dərin biliklər zəminində uğurlu ola bilər.

Əməliyyat-axtarış tədbirlərinin köməyi ilə

- konkret şəxslərin və qrupların kriminal fəallığı, törədilən cinayətlər və onlara aidiyyəti olan şəxslər haqqında ilkin informasiyanın alınması;
- cinayətlər haqqında məlumatı olan şəxslərin üzə çıxarılması, cinayətkar yolla əldə olunmuş əmlakın, pulların və sərvətlərin, sübutedici informasiya daşıyıcıları, predmet, sənədlər və digər obyektlərin aşkar edilməsi;
- hüquq və mühafizə orqanlarının təqibindən yayınan cinayətkarların gizləndiyi yerlərin təyini və s. nəzərdə tutulur.

İstənilən əməliyyat tədbirlərinin gedişində cinayətlərin törədilmə üsulları, onların iştirakçılarının və cinayətkar fəaliyyətin izlərinin gizlədilməsi üsulları mükəmməl surətdə öyrənilməlidir.

MCF-in izinə gətirib çıxara bilən hər şey gizli və olduqca məxfi xarakter daşıyır: maliyyə fırıldaqlarının mahiyyəti, obyektlərə və “pullu” adamlara maraq, əlaqələr, konfliktlər, hesablaşmalar, silahlanma və s. MC mühitə girişi olan müəyyən dairənin, ancaq kiçik liderlər qrupuna məxsus olan belə informasiya çox zaman elə bu mütəşəkkil cinayətkar

qurumun daxilində dövr edir. Lakin təcrübə göstərir ki, məxfiliyin istənilən səviyyədə və dərəcəsində müəyyən informasiya, kiçik və məhdud həcmdə olsa da hər halda üzə çıxır. Məsələn, avtonəqliyyat və avtoservis müəssisələri, qiymətli və qədim əşyaların, avtomaşın, video və kompüter texnikasının və s. leqal və qeyri-leqal satış bazaları, gizli fəaliyyət göstərən fahişəxanalar, qumar oyunlarının keçirildiyi yerlər(bilyardxanalar, cıdır, kazinolar və s.), idman-sağlamlıq kompleksləri, kempinqlər, pansionatlar, ov yerləri, mehmanxanalar,məişət və tibbi xidmət sahələri və s. kimi yerlərdə kriminal quruma məxsusluqda şübhə edilən şəxslərin həyat tərzi, qarşılıqlı münasibətlərin xzususiyyətləri, mütəşəkkil cinayətkar qurumlara cəlb etmək məqsədilə, müəyyən konkret maraq və s. haqqında informasiya əldə etmək olar.

MC-la mübarizədə təsadüfə, təsadüf nəticəsində “qəfildən” mühüm məlumatların əldə ediləcəyinə ümid bəsləmək olmaz.

MC iştirakçıları ilə tanışlığın yaradılmasını, davam etdirilməsini və dərinləşdirilməsini əvvəlcədən proqnozlaşdırmaq zəruridir.Vətəndaşların sorğusu, müqayisəli tədqiqat üçün nümunələrin toplanması, müşahidə, poçt göndərişlərinə nəzarət, telefon və digər danışığlara qulaq asmaq kimi əməliyyat-axtarış tədbirləri ilə yanaşı, cinayətkar qurumlara və kriminogen obyektlərə daxil etmə və nəzarət edilən göndərişlər kimi əməliyyat-axtarış tədbirlərinin keçirilməsi ƏAF-nin təşkili və taktikasının təkmilləşdirilməsi üçün geniş imkanlar açır.

ƏAF-nin hüquq və nəzəri bazasının genişlənməsi, ƏAF-nin metod və vasitələrinin daha da çox cəhətli və müxtəlifliyi, səmərəliliyi proqnozlaşdırmada reallaşdırılır.

NƏTİCƏ

Beləliklə biz, müəşəkkil dəstə və ya cinayətkar birlik(təşkilat) məhfumlarının anlayışını, cinayət hüququ xarakteristikasını aydınlaşdırdıq.

Mütəşəkkil cinayətkar fəaliyyətin araşdırılmasının istiqamətlərinin xüsusiyyətlərini araşdırdıq.

Mütəşəkkil cinayətkar qruplar tərəfindən törədilmiş cinayətlərin istintaqının xüsusiyyətlərini, təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin keçirilməsinin istiqamətlərini öyrəndik. Fərziyyələrin yürüdülməsi xüsusiyyətlərini, onların yoxlanması üsullarını, keçirilən istintaq hərəkətlərinin və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin ardıcılığını araşdırdıq. Həmin növ cinayətlərin açılmasının xüsusiyyətlərini müəyyən etdik.